

ne le v socialnem delu, ampak tudi širše, vesta veliko preveč, da bi še lahko vztrajali pri strogo hierarhičnem odnosu profesionalcev/uporabnikov, prevladi vedenja profesionalca, ki »ve bolje«, ki pogosto vodi v bolj ali manj prikrito (ali vsaj neproblematizirano in samoumevno) nadzorovanje, discipliniranje ter prilagajanje uporabnika sistemu in s tem njegovo odvisnost od pomoči, nesamostojnost ter na daljši rok okrnjeno zmožnost za samostojno, samozavestno, odločno (ali z besedo avtoric, asertivno) soočanje z vsakodnevnimi življenjskimi izzivi.

Inovativne metode so prav toliko kot metodološki priročnik hkrati tudi delovni zvezek, skozi katerega so posejane praktične vaje, s katerimi bralec lahko aplicira omenjena sodobna postpozitivistična teoretska in metodološka načela. Pohvalno je, da so v knjigo vključeni številni konkretni primeri praviloma resničnih življenjskih zgodb, ki slikovito dopolnjujejo knjigo. Po drugi strani pa ravno ti primeri še kako resno in celo boleče opozarjajo, da so tudi okolja, ki se sicer imajo za napredna, odprta, strpna itd., še kako prežeta s samoumevnimi, a močno problematičnimi diskriminatornimi, stigmatizirajočimi in paternalističnimi načini razmišljanja in ravnanja.

Čeprav etnografska metoda predstavlja posebno poglavje na koncu knjige, lahko rečemo, da je z duhom etnografske metode prežeta celotna knjiga. Kot etnografska metoda zahteva metodološko in ponavadi tudi teoretsko fleksibilnost, avtorice že v uvodu poudarijo, da je knjiga sama sestavljena »interaktivno« in da je bralec nikakor ni zavezan brati linearno od začetka do konca. Metode se medsebojno prepletajo in dopolnjujejo, zato avtorice celo priporočajo »preskakujoče« branje. V tem smislu jo na koncu tudi zašpičijo z noto odprtosti in nezaključenosti. Zasnova priročnika ne samo omogoča, ampak celo spodbuja ustvarjalno branje in uporabo. Bralec/uporabnik lahko tako sam postane soavtor in ustvarjalec novih pristopov, metod.

Knjiga z naslovom (pa tudi eksplicitno v uvodnem poglavju) sicer daje vtis, da je narejena predvsem za praksa, bodisi še študenta ali pa že profesionalnega socialnega delavca (ali koga v sorodnem pomagajočem poklicu). Vendar se ob branju že zelo hitro izkaže, da jo lahko s pridom zase uporabi tudi laični bralec, bodisi uporabnik socialnih storitev bodisi oseba, ki v danem trenutku niti nima posebne potrebe po storitvah socialnega dela (na primer »trening« asertivnega vedenja). Hkrati pa tako laika kot profesionalca skozi celoten tekst opozarja na različnost življenjskih izkušenj in stilov posameznikov ali družbenih skupin ter na pasti samoumevnosti v vsakdanjih življenjskih situacijah, ki kaj hitro, včasih nehoti (vendar še vedno nedopustno), vodijo v stigmatiziranje, diskriminatorne prakse ter stereotipizacijo in tabuizacijo določenih tem in/ali ljudi. S tem pa bralca tudi senzibilizira za probleme, ki jih sicer morda niti ne bi opazil, ga »sili« v (samo)refleksijo, hkrati pa tako skozi teoretični razmislek kot praktične vaje nakazuje poti premagovanja stereotipov, predsodkov, nevednosti ali manjkov. V tem smislu *Inovativne metode* predstavljajo tudi neke vrste »učbenik za osebno(stno) rast« bralca ali celo »terapevtski priročnik«.

Gregor Starc

Zoran Kanduč: Onkraj zločina in kazni. Ljubljana: Študentska založba, zbirka Koda, 2003

352 strani (ISBN 961-6446-34-7), 5.400 SIT

Zoran Kanduč se v svoji knjigi *Onkraj zločina in kazni* na svojevrsten način loteva neprizanesljive kritike politike vladanja in nadzorovanja v sodobni potrošniško naravnani slovenski in širši zahodni družbi, in že na začetku opozori bralca/bralko, da gre predvsem za njegov subjektiven pogled na različne vidike nasilja. Temu primerna je tudi celotna naracija, saj je napisana v zelo osebnem tonu, podkrepljena s številnimi miselnimi prebliski in izrazi, ki bi jih bolj konservativno

bralstvo utegnilo ožigosati kot žaljive ali nespodobne. Seveda pa jih nikakor ne gre jemati kot zmerljivke, ampak kot učinkovite stilistične popestritve, ki resne družbene probleme pomagajo predstaviti na bolj hudomušen, zanimiv in zaradi svoje jezikovne slikovitosti tudi lažje razumljiv način.

V prvem poglavju Kanduč predstavi temelje svoje argumentacije, družbeno funkcioniranje sodobnih *homo-sapiensov*, *-oeconomicusov*, *-faberjev*, *-consumensov* in *-seksualcev* zgradi na ideji, da se sodobno (počlovečeno) bivanje na planetu Zemlja vrti okoli treh podpornih stebrov: strahu, varnosti in kaznovanja. Sodobna oblika vladanja po Kanduču temelji na strahu. Strah je osnovno čustvo, ki se ga najmlajši pripadniki družbe naučijo že zelo zgodaj in na njegovi podlagi zrastejo v ubogljive (prestrašene) ali neubogljive (uporne) posameznike, ki so zaradi svojega nekonformizma pogosto tako tudi kriminalizirani. Norma idealnega posameznika v današnji družbi je namreč prvi izmed obeh. Osnovno sporočilo ideologije sodobnega sveta je, da nikjer in nikdar nisi popolnoma varen in da je to pomembno bolj kot kadarkoli prej. Reakcije ljudi na takšna sporočila so dobro opazna, a seveda slabo zaznana. Otroci v mestih se na primer ne igrajo več na (nevarnih) javnih prostorih, ampak jih po šoli dnevno in množično odvažajo na razne tečaje, vadbe in druge plačljive oblike zapravljanja ustvarjalnega časa, ne hodijo več sami v šolo, ampak jih tja pripeljejo starši ali kakšni drugi *varnostniki*, ki tudi sami živijo v nenehnem strahu. Tukaj pa se pojavi zanimiv paradoks, saj ti ne živijo v strahu pred nevarnostjo, ampak pred izgubo varnosti, ki je postala osnovna človeška vrednota tudi v ekonomskem smislu. Tako nas danes tolažijo ideje o varnih soseskah, ki zgolj dvigujejo cene nepremičninam, posebne službe, ki proti plačilu varujejo varnost ljudi in njihovega premoženja (večinoma varujejo predvsem idejo varnosti, ne pa dejanskih ljudi in premoženja), varne finančne naložbe, varna prehrana, varen seks in še marsikaj drugega. Strah pa poskušamo vcepiti tudi tistim posameznikom, ki bi utegnili ogroziti občutek varnosti prestrašenih. Palica, ki jih doleti ob morebitni kršitvi, je seveda kazen, ki mora biti vzgojna in mora služiti za zgled drugim potencialnim rabljem varnosti. Prijazno sporočilo – ki je v resnici grožnja oziroma ultimat – se potemtakem v Kandučevem slogu lahko glasi: Če boš pridna, se ti ne bo nič zgodilo, če boš poredna, te bomo spravili v red “milom ili silom”, če pa ti bo kdo kaj hudega storil (na primer te ustrelil v glavo), ne skrbi, mu bomo že mi dali vetra in poravnali račune.

Strah seveda ne učinkuje le prek izražanja iracionalnih reakcij, ampak, kar pravzaprav pogrešamo v knjigi in bi avtor lahko bolj jasno poudaril, prek procesa racionalizacije, ki našim iracionalnim dejanjem daje videz racionalnosti. Kot je verjetno povsem pravilno ugotovil Norbert Elias, je človeški razum, ki naj bi človeka ločeval od drugih živali, bolj mit kot resničnost. Razuma ni, je zgolj racionalizacija, ki zamaskira nerazumna človeška dejanja, jih zglati in jih naredi logična, razumljiva in samo po sebi umevna. Celo država s svojim birokratskim aparatom, ki je že po naravi strašljiv, funkcionira v strahu pred najmočnejšo silo sveta – pred kapitalom. Ta namreč *aparatchike* straši s svojo nenehno grožnjo: Če mi ne boste omogočili, da vaše državljane izkoriščam po svoji volji, in če jih ne boste prepričali, da je to dobro, pravično in edino mogoče, bom šel raje v sosednjo ali kakšno bolj *RAZUMevajočo* (beri: napredno, kulturno, civilizirano, pametno, boljšo) državo. Kapitalizem s svojim kapitalom na ta način sam postane agresor, ogroževalec varnosti države in njenih prestrašencev, ki se močno bojijo, da bi kapital deloval kot ženina grožnja v dovtipu o družinskem prepiru, v katerem ta zabrusi možu: “Bom vse pobrala in šla!” medtem ko se mož svojega ustrahovanja loti z grožnjo: “Bom vse pustil in šel!”

Na tak način Kanduč vpelje problematiko strukturnega nasilja, ekonomije in družbenega nadzorstva, ki ga natančneje analizira v drugem poglavju in ga zoperstavi veliko bolj zaznavnemu (in seveda bolje prodajanemu ter strašljivemu) neposrednemu osebnemu nasilju. *Bushizem* in njegova vojna proti terorizmu, ki ogroža *vsakogar* (a ta vsakdo pomeni zgolj kapital) v tem smislu postane neločljivo povezana z vzdrževanjem oblastne pozicije. Terorizem je trenutno glavni grešni kozel, ki legitimira oblast, a če bi obstajal človeški razum s svojo logiko, terorizma ne bi smel imeti/označiti za nič bolj kriminalnega od kapitalizma. Slednji je namreč zgolj zelo

sofisticirana oblika strukturnega kriminala s to prednostjo, da ni zaznan kot kriminal, temveč kot povsem legitimna stvar. Če bi vzeli za primer zgolj najhujšo obliko kriminalnega dejanja – odvzem človeškega življenja – bi kapitalizem in terorizem bolj enakopravno sodelovala v tekmi doseganja večjega zla. Postavilo bi se namreč vprašanje, kaj bolj ogroža življenja ljudi? Ali nekaj tisoč naključnih prestrašencev, ki vsako leto postanejo žrtve teroristov, ali nekaj milijonov delavnih prestrašencev, ki umrejo v delovnih nesrečah, za posledicami slabih delovnih pogojev in stresa na delovnem mestu ter ostalih zahtev sodobnega potrošniškega načina bivanja delavcev, zaradi katerega zbolijo oziroma se začnejo kontinuirano uničevati v *ekonomsko učinkovitem* ritmu življenja (oziroma umiranja), hranjenja (oziroma zastrupljanja s hitro hrano) in podobno? Enostavna matematična operacija seštevanja poda nedvomen rezultat, ob tem pa je potrebno poudariti, da bi bilo tudi žrtev terorizma manj ali celo nič, če bi celoten sistem človeške produkcije in potrošnje deloval drugače. To pa se ne bo zgodilo, dokler bodo morali biti ljudje pri svojem delu najprej podložni, ne pa kreativni in dokler bo delo veljalo za osnovno pravico in dolžnost. Delo namreč ukinja svobodo in prek šole disciplinira že otroke, da zrastejo v *pametne* odrasle (več znaš, bolj te lahko izkoriščajo), in da so kljub razvoju tehnologije, ki danes ljudem pravzaprav omogoča, da bi delali veliko manj kot včasih, pripravljeni delati več na račun svojega prostega časa. Stanje nedela je zatorej ob vsem tem treba še čim hitreje, dražje in čim bolj učinkovito preživeti, da bi lahko spet delali. Globokoumen nasvet staršev: "Pridno se uči, da ti ne bo treba delati," bi se v resnici moral glasiti: "Pridno se uči, da boš lahko nenehno delal."

V zadnjem poglavju se Kanduč loti problematike družine, partnerskih razmerij, otrok in nasilja. Ta del knjige bi brez večjih težav lahko predstavljal samostojno izdajo, saj je vsebinski prelom med prvima dvema in tretjim poglavjem nekoliko preveč očiten, ob tem pa se nekatere avtorjeve ideje začenjajo tudi ponavljati. Kljub temu avtorju ni mogoče očitati zniževanja tempa pritegovanja bralcev/bralk z zanimivim, a v slovenskem prostoru žal redkim načinom pisanja. Knjiga je vsekakor primerna za vse, ki jih zanima kritika sodobne družbe, ki iščejo navdih za glodanje njenih *gnilih stebrov*, ki si želijo bolje razumeti, zakaj se včasih znajdejo v *gnusnih položajih*, a se jim upira poseči po dolgočasnih, samoreprezentiranih visokoznanstvenih socioloških delih, saj ob branju radi tudi uživajo.

Valentina Hlebec

**Jože Ramovš: Kakovostna starost – Socialna gerontologija in gerontagogika. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka, SAZU, 2003
582 strani (ISBN 961-6128-25-6), 8.600 SIT**

Obsežno monografijo Jožeta Ramovša o kakovostni starosti je izdal *Inštitut Antona Trstenjaka*, ki se že vrsto let ukvarja tudi s problematiko starejših, predvsem z ustanavljanjem in vodenjem medgeneracijskih skupin za kakovostno starost in osebno družabništvo z osamljenimi starimi. Avtor je socialni delavec, ki se praktičnemu in raziskovalnemu delu s starejšimi predaja že dobrih petnajst let. Sedaj dela kot raziskovalec in predstojnik na Inštitutu Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno in kot profesor za predmetno področje zasvojenosti na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani. Objavil je številne poljudne, strokovne in znanstvene prispevke s področja preventivnega dela z mladimi, družino in starimi ljudmi, medgeneracijskih odnosov, priprave na kakovostno starost ter problematike zasvojenosti.

Monografija je zastavljena zelo ambiciozno, saj s skoraj 600 stranmi opisuje praktične in teoretske vidike socialnodelavske obravnave starih. Prvi del knjige je namenjen opredelitvi kakovostne starosti. V štirinajstih poglavjih avtor najprej definira pojem kakovostne starosti, opozori na tabu